

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ ба диссертатсияи Назирова Марҳамат Назаровна дар мавзуи “Маориф дар низоми арзишҳо ва стратегияи ҳаёти чавонон (дар мисоли Тоҷикистон)”, ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои сotsиологӣ аз рӯйи ихтисоси 22.00.04 – Сохтори иҷтимоӣ, ниҳодҳо ва равандҳои иҷтимоӣ пешниҳод шудааст.

Вобаста ба равандҳое, ки имрӯз ҷомеаи ҷаҳониро фаро гирифтаанд, дар рушди иҷтимоию иқтисодии ҷомеаи муосир нақши маориф ниҳоят қалон мебошад. Маориф ҳамчун қувваи пешбарандай иқтисоди миллӣ, захираи муҳимтарини рушди иқтисодию иҷтимоии қишвар ва нишондиҳандай асосии инкишофи ҷомеа маҳсуб меёбад ва бо мақсаду мароми ҳаёти иҷтимоӣ зич алоқаманд аст. Аз ин рӯ, маҳз соҳаи маориф дар байни соҳаҳои дигари иҷтимоӣ ҳамчун омили муҳимми ҳалкунандай пешрафти ҷомеа нақш дорад.

Муҳиммияти мавзуи тадқиқот. Мавзуи тадқиқоти диссертационии Назирова Марҳамат Назаровна, ки бевосита ба соҳаи маориф ва арзишҳои он дар стратегияи ҳаёти чавонон бахшида шудааст, яке аз масъалаҳои муҳимми соҳаи иҷтимоӣ мебошад. Бинобар ин, таҳлилу баррасӣ намудани масъалаи гузошташуда дар шароити ҷаҳони зудтагийрёбанда хеле муҳим аст. Соҳаи маориф дар сиёсати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун самти афзалиятнок ба ҳисоб меравад.

Чуноне муаллиф қайд менамояд, маориф дар замони муосир маҳз тавассути вазифаҳо ва принсипҳои худ дар ташаккули ниҳодҳои иҷтимоии ҷомеа ва ташаккули мутақобилаи ҳар шаҳс нақши муҳим дорад. Он ягона муассисаи иҷтимоӣ мебошад, ки муносибатҳои гуногуни ҷомеаро таъмин намуда, омили асосии фаъолияти қишрҳои гуногуни ҷомеа маҳсуб меёбад ва маҳз тавассути низоми маориф дар байни табакаҳои гуногуни ҷомеа табодули донишу иттилоот амалӣ мегардад. Илова бар ин, дар паёмҳои солонаи Президенти қишвар низ пайваста доир ба масъалаи маориф

таваҷҷуҳи маҳсус зохир гардида, самтҳои гуногуни он мавриди омӯзишу таҳлил қарор мегиранд.

Муҳиммияти мавзуи кори илмӣ-тадқиқотии диссертант дар он ифода меёбад, ки рушди соҳаи маориф ва арзишҳои он дар самти маърифатнок гардидани чомеа, пеш аз ҳама, насли ҷавон масъалаи муҳим мебошад. Аз ин рӯ, қайд кардан зарур аст, ки бо назардошти гуфтаҳои боло таҳлилу тадқиқи масъалаи гузошташуда, на танҳо актуалий, балки мавзуи мазкур дорои аҳамияти бебаҳс буда аҳамияти бузурги имию амалий мебошад. Ҳамзамон, яке аз самтҳои муҳиму афзалиятноки сиёсати кишвар дар соҳаҳои гуногуни иҷтимоию иқтисодии кишвар ба шумор меравад.

Баҳодиҳии соҳтор, сатҳи асоснокии муқаррароти илмӣ ва хулосаю тавсияҳое, ки дар кори диссертационӣ оварда шудаанд.

Дар тадқиқоти диссертационии мазкур дараҷаи омӯзиши мавзӯъ таҳлил гардида, мақсад ва вазифаҳо, объект ва предмети он асоснок карда шудаанд, нуктаҳои асосии ба ҳимоя пешниҳодшудаи диссертатсия кушода шудаанд. Кори диссертационӣ аз мундариҷа, номгӯйи ихтиораҳо, муқаддима, ду боб (хафт зербоб), хулоса, рӯйхати адабиёт иборат мебошад. Ҳаҷми умумии диссертатсия аз 170 сахифаро ташкил медиҳад.

Барои ноил гардидани мақсади гузошташуда, диссертант аз корҳои илмӣ-тадқиқотӣ ва назарияҳои асосии иҷтимоии олимону донишмандони ватанию ҳориҷӣ доир ба арзишҳои маориф ва стратегияи ҳаётии ҷавонон истифода бурда, масъалаҳоеро ба миён мегузорад, ки он барои муайян намудани арзишҳои маориф дар муҳити ҷавонони кишвар ва фазои таҳсилотии онҳо, таҳлили тағири стратегияи ҳаётии ҷавонон дар шароити тағирирёбии чомеаи муосир ва ғайраҳо равона гардидааст.

Диссертант ба паҳлӯҳои асосӣ ва хулосаи корҳои илмӣ-тадқиқотии донишмандони ватанию ҳориҷӣ, ки ба омӯзиши масъалаҳои маориф ва таҳлили иҷтимоӣ-фалсафии он, ҳудмуайянкунии касбии ҷавонон равона карда шудаанд, такя намудааст, зоро таҳқиқоти анҷомдодаи онҳо имконияти бештари таҳқиқи ҳамаҷонибаи масъалаи таҳқиқшавандаро доранд. Навоварии илмии кори диссертационӣ аз он иборат мебошад, ки

харчанд дар кишвар олимони соҳа дар самти маориф ва бахши ҷавонон таҳқиқот бурдаанд, аммо масъалаи арзишҳои маориф дар стратегияи ҳаётии ҷавонон ба таври алоҳида таҳлилу баррасӣ нагардидааст ва омӯзиши ин масъала дар бахши иҷтимоии кишвар тадқиқоти нав ба ҳисоб меравад.

Дар кори диссертационии мазкур усулҳои умуниилмӣ ва усулҳои хоси илмҳои сотсиологӣ, инчунин усулҳои таҳлили таъриҳӣ, таҳлили оморӣ, вазифавӣ, муқоисавӣ, баҳогузорӣ ва пешгӯӣ мавриди истифода қарор гирифтаанд. Инчунин, дар тадқиқот усулҳои миқдорӣ ва сифатӣ истифода гардидаанд, ки барои баррасии паҳлӯҳои гуногуни масъалаи тадқиқшаванда мусоидат намудаанд. Муаллиф дар раванди тадқиқот бештар ба усулҳои сотсиологӣ такя намудааст, ки он омӯзиш ва баррасии воқеяти масъалаи арзишҳои маориф дар стратегияи ҳаётии ҷавононро ташкил медиҳад.

Диссидент дар муқаддимаи кори диссертационии худ мухиммияти мавзуи диссертатсия, дараҷаи омӯзиш, мақсаду вазифаҳои тадқиқот, обьект ва предмети он, асосҳои назариявӣ ва методологии тадқиқот, пойгоҳи асосии иттилоотӣ, аҳамияти амалий ва истифодай натиҷаҳои тадқиқотро нишон додааст.

Боби якуми тадқиқоти диссертационӣ “Таҳлили ҷанбаҳои назариявии арзишҳои маориф” номгузорӣ гардида, аз се зербоб иборат мебошад. Дар он ақидаҳои назариявии олимони доҳил ва ҳориҷи кишвар омӯхта шуда, ба таҳлили ҷанбаҳои иҷтимоӣ-фалсафии арзишҳои маориф, таносуби рушди маориф ва вазифаҳои он дар муҳити ҷавонон, самтирии қасбии ҷавонон ва фазои таҳсилотии онҳо равона гардидааст.

Дар зербоби якум «Арзишҳои маориф: таҳлили иҷтимоӣ-фалсафӣ» диссидент арзишҳои маорифро аз назари илмҳои гуногун ва ақидаҳои олимони ватанию ҳориҷӣ ба таври умумӣ тавсиф намуда, таъқид менамояд, ки пайдоиш ва рушди арзишҳои маориф марҳилаи васеъро фаро мегирад. Зимни таҳлил ва омӯзиши ақидаҳои олимон муаллиф арзишҳои маорифро ба чор турӯҳ – арзишҳои иҷтимоӣ-таълими;

арзишҳои фарҳангӣ–таълимӣ; арзишҳои этно–таълимӣ ва арзишҳои динӣ–таълимӣ чудо намуда, онро вобаста ба мазмуну моҳияти худ шарҳ додааст. Тахлили иҷтимоӣ–фалсафии арзишҳои маориф нишон медиҳад, ки он ҳамчун як ниҳоди муҳимтарини иҷтимоӣ амал намуда, вазифаҳои таҷдид ва рушди ҳаёти иҷтимоиро иҷро ва таъмин менамояд.

Дар зербоби дуюм «Таносуби рушди маориф ва вазифаҳои он дар муҳити ҷавонон» диссертант масъалаи гуногуниҳои иҷтимоӣ–иктисодии қишвар ва тағиироти худи ҷомеа, ки бевосита ба дигаргуншавии низоми маориф таъсир расонда, дар ин замина ташаккулёбии шахс низ зери таъсири он қарор мегирад, тахлилу баррасӣ намудааст.

Зербоби сеюм «Самтгирии қасбии ҷавонон ва фазои таҳсилотии онҳо» ба омӯзиши фазои таҳсилотии ҷавонон ва самтгирии қасбии онҳо бахшида шудааст. Диссертант қайд менамояд, ки фазои таҳсилотии ҷомеаи Тоҷикистон ба истеҳсолот таъсири бевосита мерасонад, зоро бе назардошти он тахлили рушди ҷомеа гайриимкон мебошад. Омӯзиши масъалаи таълими ҷавонон низ бе муносабати он бо фазои таҳсилот ва ҳусусиятҳои фаъолияти он дар шароити номуайяни иҷтимоӣ рӯяқӣ хоҳад буд. Аз ин рӯ, самтгирии қасбӣ чун раванди интихоби роҳи минбаъдаи ҳаёти шахсӣ ба низоми самтгирии арзишии он такя менамояд.

Дар боби якуми диссертатсияи пешниҳодгардида диссертант бештар ба назарияҳои олимони ватанию ҳориҷӣ доир ба арзишҳои маориф ва самтгирии қасбии наврасону ҷавонон такя намуда, қайд мекунад, ки имрӯз барои ҷавонони мусир таҳсилоти олий аслан ҳамчун замина барои самтгирии қасбии минбаъдаашон кӯмак мерсонад.

Боби дуюми тадқиқоти диссертатсионӣ ба тахлили «Масъалаи ташаккули стратегияи ҳаётии ҷавонони Тоҷикистон дар соҳаи маориф» равона гардида, он аз чор зербоб иборат мебошад. Дар зербоби якум «Равандҳои ташаккули арзишҳои маориф ва таҳсилоти ҷавонон дар ҷомеаи мусир» нақши маориф ва ташаккули арзишҳои он дар донишомӯзии насли ҷавон мавриди омӯзиш қарор гирифтаааст. Зоро дар

шароити мусирроҳи ҷавонон барои ворид шудан ба сохтори иҷтимоии ҷомеа аз рӯи зарурат ба воситаи низоми таълим мегузараад.

Дар ин самт диссертант қайд менамояд, ки маориф имрӯз дар қишварҳои пешбари ҷаҳон яке аз омилҳои стратегии рушди наслҳо ва умуман ҷомеа шинохта мешавад. Дар ҳаёти ҳар як шаҳс он дурнамои навро боз мекунад, шаҳсиятро такомул медиҳад, ҳамчунин доираи муошират ва тарзи зиндагиро батадриҷ тафйир дода, дар ҳаёти ҳар як шаҳс нақши муҳимро мебозад. Имрӯз, мисли тамоми давраҳо, таълим барои инсон раҳнамудҳои ҳаётӣ медиҳад, ба ташаккули ҷаҳонбинии вай таъсир мерасонад, ирсияти забон ва анъанаҳо таъмин менамояд ва ҳамин тавр, ба муттаҳидшавии ҷомеа, ташаккули худшиносии миллӣ ва ҳифзи фарҳанги миллӣ мусоидат мекунад.

Дар зербоби дуюм «Арзишҳои маориф дар муҳити ҷавонони мусир» диссертант афкори ҷавонони мусир ва маърифатнокии онҳо, муносабати онҳо нисбат ба таҳсилотро мавриди омӯзиш қарор додааст. Ба ақидаи муаллиф таҳсилот дар ҷомеа ба мавқеи ҳар шаҳс таъсиррасон буда, дар зудҳаракатии иҷтимоӣ нақши қалон дошта, ба шаҳсони соҳиби таҳсилот имконият медиҳад, ки тавассути зинаҳои иҷтимоӣ дар ҷомеа мақоми устувор пайдо намоянд. Аз ин рӯ, инсон барои рушди худ бояд тамоми ҳаёт дар ҷустуҷӯи донишҳои нав бошад. Чунки омӯзиши мунтазам ва маълумотҳои нав ба нав барои ташаккули шаҳси озод имкониятҳои васеъ фароҳам меорад. Дар ин самт диссертант тадқиқоти сотсиологӣ гузаронидааст, ки дар он таҳсилоти олӣ яке аз аз арзишҳои муҳими маориф ба ҳисоб рафта, нақши он дар ҳаёти ҷавонони қишвар ҳеле қалон аст.

Дар зербоби сеюм «Таҳсилот дар стратегияи ҳаёти ҷавонон» диссертант мағҳуми «стратегияи ҳаётӣ» ва нақши маориф дар стратегияи ҳаёти ҷавонон мавриди таҳлил қарор дода шудааст. Диссертант қайд менамояд, ки мағҳуми «стратегияи ҳаётӣ» дар радифи мағҳумҳои гуногун ҷойи маҳсус ишғол карда, дар ҳолатҳои гуногуни зиндагӣ ба кор бурда мешавад. Максади асосии он – амалий намудани амалҳои ба ҳам

алоқаманди дарозмуддат барои ба даст овардани натиҷаи дилҳоҳ мебошад. Мазмуни стратегияи ҳаётиро маҷмӯи қарору қоидоҳо ташкил медиҳанд, ки барои муайян намудани самти фаъолият дар зиндагӣ истифода бурда мешаванд. Мутаассифона, дар замони мусосир қисмати зиёди ҷавонон қобилияти аз ҷиҳати стратегӣ муайян намудани ояндаи худро надоранд. Онҳо кӯшиш мекунанд, ки худро ба ҷараёни зиндагие, ки паси сар намуда истодаанд, мутобиқ намуда, якъо бо маҷрои зиндагӣ шино кунанд.

Муаллиф қайд менамояд, ки имрӯз стратегияи муҳимми ҳаётӣ, баҳусус барои ҷавонон, бевосита таҳсилот ҳисобида мешавад, чунки ҷомеа шахсияти дорои дониши бунёдӣ ва малакаи амалӣ, соҳиби сатҳи баланди тафаккури эҷодӣ ва таҳлилӣ, дорои қобилияти эҷодиро талаб дорад. Масалан, аксарият ҷавонон бовар доранд, ки барои дарёғти мақоми баланди иҷтимоӣ ва қасбӣ дар ҷомеа ва муваффақият дар зиндагӣ дониши устувор лозим аст. Аз рӯи анъана маориф дар раванди ташаккулӯбии иҷтимоии ҷомеа ва ба даст овардани таҳсилот нақши хеле муҳимро мебозад ва яке аз воситаҳои муҳимми зудхарракатии иҷтимоӣ буда, бо ҳамин вазифаи назорати иҷтимоиро низ иҷро мекунад.

Дар зербоби ҷорум «Тағири стратегияи ҳаёти ҷавонон дар шароити дигаргуншавии ҷомеа» диссертант қайд менамояд, ки раванди ташаккул, тағири самтҳои арзишӣ, ташаккули ҷаҳонбинӣ низ мисли раванди иҷтимишавӣ дар тӯли тамоми зиндагӣ ба амал меояд. Инсон самтирии арзишҳои худро ташаккул медиҳад, ки баъдан метавонад зери таъсири муҳити иҷтимоӣ-фарҳангӣ, ки ў дар он зиндагӣ мекунад, ба тағиирот дучор шавад. Дар шароити тағири соҳтори иҷтимоӣ, таҳаввулоти иҷтимоӣ, тағири раҳнамудҳои иқтисодӣ ва дигар равандҳо, фаъолияти ҳаётӣ ва ташаккули стратегияи ҳаёти ҷавонон ҷанбаи мураккаб ва гуногун мебошад.

Диссертант қайд менаямояд, ки раванди тағири стратегияи ҳаёти ҷавонон ва мутобиқати онҳо бо ҳаёти иҷтимоӣ-иқтисодӣ, сиёсӣ ва фарҳангӣ яке аз қисматҳои таркибии ҳамгироии умумии иҷтимоӣ

мебошад ва самти он ҳам ба инкишофи худи чавонон ва ҳам ба рушди чомеа таъсир мерасонад. Аз як тараф, чавонон ҳамчун субъекти тағири наслхо дар натичаи фаъолияти бошууронаи худ таҷрибаи иҷтимоиро андӯхта, онро нав мекунанд ва ба насли оянда мегузоранд. Аз ҷониби дигар, чавонон яке аз неруҳои тавонони чомеа ба шумор рафта, оянда ва фаъолияти ҳаётии онҳо аз муттаҳидӣ ва сафарбаркуни иҷтимоӣ вобаста аст.

Навғонии илмӣ ва аҳамияти назариявию амалии тадқиқоти диссертационӣ иборатанд аз:

- дар асоси таҳлили ҷанбаҳои назариявӣ ва илмӣ арзишҳои маориф дар стратегияи ҳаётии чавонон нишон дода шуда, ҳусусиятҳои муҳимми ин соҳа муайян гардидаанд;
- мазмун ва моҳияти масъалаи таҳқиқшаванда, тамоюл ва мушкилоти мавҷуда, ки бевосита ба стратегияи ҳаётии чавонон таъсир мерасонад, таҳлил ва арзёбӣ гардидаанд;
- аҳамиятнокии таҳсилот дар муҳити чавонони муосир, мушкилоти ҳудмуайянкуни касбии онҳо, омилҳои зудҳаракатии иҷтимоӣ-мехнатии чавонон ва сатҳи омодагии чавонони синну соли гуногун дар фаъолияти касбӣ муайян карда шуд;
- дар асоси натичаи тадқиқотҳои сотсиологӣ афкори чомеа оид ба арзишҳои маориф ва маърифатнокии чавонон муайян гардида, майлӯ рагбати насли чавон нисбат ба таҳсил дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ, миёна ва олии касбӣ мавриди омӯзиш ва баҳогузорӣ қарор гирифт;
- натичаи тадқиқот сатҳи маълумотнокии аҳолӣ, баҳусус сатҳи маърифатнокии чавононро муайян намуд ва нишон дод, ки имрӯз мавқеи маориф дар стратегияи ҳаётии насли наврас чӣ гуна аст ва дар муҳити онҳо бо арзишҳои гуногуни худ қадом нақшро мебозад.

Этимоднокии натичаҳои таҳқиқот

Эътиимоднокии натичаҳои тадқиқот ва хулосаҳои пешниҳодгардида, бо усулҳо ва методологияи тадқиқот ва мақсаду вазифаҳои диссертатсия асоснок карда мешаванд. Диссертант дар раванди тадқиқот ақидаҳо ва

хулосаҳои олимони хориҷӣ ва ватаниро ба таври кофӣ истифода бурдааст. Дар кори диссертационии мазкур миқдори зарурии адабиёти илмии вобаста ба мавзуи интихобгардида истифода гардидааст, ки аксари онҳо нашри солҳои охир мебошанд. Дар баробари ин муаллиф дар рафти таҳлилу баррасии мавзуи диссертационӣ санадҳои меъёрии ҳукукии соҳаро вобаста ба мавзуъ ба таври кофӣ истифода бурдааст. Ҳамзамон ташхиси сатҳи истифодабарии адабиёти илмӣ нишон медиҳад, ки ҳамаи он сарчашмаҳои илмии дар рӯйхати адабиёт овардашуда, дар матн ҳамчун иқтибос нишон дода шудаанд, ки ин эътимоднокии натиҷаҳои тадқиқоти диссертантро баланд мегардонад. Дар маҷмуъ гуфтан мумкин аст, ки саҳми диссертант дар коркарду корбурди сарчашмаҳои назариявӣ, ҷамъбасти натиҷаҳои тадқиқотҳои сотсиологӣ, таҳияи мақолаҳои илмӣ ва маърӯзаҳо оид ба мавзуи диссертатсия зохир мегардад.

Эродҳо нисбат ба тадқиқоти диссертационӣ

Бояд қайд намуд, ки дар баробари муваффақиятҳо дар кори диссертационии мазкур баъзе норасоиҳо мавҷуданд:

1. Дар матни кори диссертационӣ баъзе ҳатогиҳои имлоиву техниқӣ ба назар мерасанд, ки ислоҳи худро меҳоҳанд.

2. Ҳарчанд, ки мавзуи диссертатсия доир ба вазъи низоми маориф ва самтирии қасбии ҷавонон дар мисоли Тоҷикистон бахшида шудааст, аммо муаллиф бештар ба асарҳои донишмандони рус таваҷҷӯҳ намудааст.

3. Тадқиқотҳо, ки муаллиф тарикӣ пурсишнома вобаста ба мавзуи тадқиқшаванда гузаронидааст, танҳо дар ҳудуди шаҳри Душанбе гузаронида шудааст. Барои ба даст овардани маълумоти дақиқ дигар минтақаҳои қишвар ҷалб карда мешуданд, ба манфиати кор мебуд.

Бо вучуди ин, эродҳое, ки гирифта шуданд мазмуну муҳтаво ва илмияти кори диссертациониро коста намегардонанд, зоро он мақсаду вазифаҳое, ки диссертант дар назди ҳуд гузошта буд, ба таври кофӣ иҷро намудааст.

Мувофиқати диссертатсия ба меъёрҳои муқарраргардида

Қайд кардан зарур аст, ки натиҷаҳои асосии тадқиқот дар мақолаҳои илмӣ ва маърузаҳои муаллиф инъикос ёфтаанд. Диссертант доир ба нуктаҳои муҳимми тадқиқоти диссертатсионӣ як монография ва 5 мақолаи илмӣ таҳия намуда, дар маҷаллаҳои илмии аз тарафи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва КОА-и Федератсияи Россия эътирофгардида ва конфронсу мизҳои гирд инъикос ёфта, ба нашр расонидааст.

Дар маҷмӯъ кори диссертатсионӣ асоси илмию таҳассусӣ дошта, дорои навовариҳои илмӣ ва натиҷаҳои эътимоднок мебошад. Маводҳои илмии нашргардида мазмуни асосии кори диссертатсиониро инъикос менамояд ва аз ҷиҳати мазмун ва моҳияташ ба талабот ҷавобгӯ мебошад. Ҳамин тавр, кори диссертатсионии Назирова Марҳамат Назаровна дар мавзуи “Маориф дар низоми арзишҳо ва стратегияи ҳаётии ҷавонон (дар мисоли Тоҷикистон)”, ки барои дарёftи дараҷаи илмии номзади илмҳои сотсиологӣ аз рӯйи ихтисоси 22.00.04 – Сохтори иҷтимоӣ, ниҳодҳо ва равандҳои иҷтимоӣ пешниҳод шудааст, ба талаботи муқаррарнамудаи Комиссияи олии атtestатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ мебошад ва муаллифи он сазовори дарёftи дараҷаи илмии номзади илмҳои сотсиологӣ аз рӯйи ихтисоси 22.00.04 – Сохтори иҷтимоӣ, ниҳодҳо ва равандҳои иҷтимоӣ мебошад.

Номзади илмҳои фалсафа,
муовини ректори Доғишгоҳи
давлатии тиҷорати Тоҷикистон
оид ба тарбия

Дилоев Н.Ф.

15-

Имзои Дилоев Н.Ф.-ро
тасдиқ менамоям,
Сардори шуъбай қадроҳо ва
корҳои маҳсуси ДДТТ

Р. Ғ. Ғ.

Пирзода С.С.